

Profesorės Marijos Gimbutienės kalba,

pasakyta Vytauto Didžiojo universitete 1993 m. birželio 11 d., suteikiant jai Garbės daktarės vardą

Didžiai gerbiamas Rektoriau, didžiai gerbiamas buvęs Rektoriau, Senato nariai, profesūra, bakalaurai, bičiuliai ir visi šioje salėje susirinkusieji!

Labai vertinu man skiriamą pagarbą, pasitikėjimą ir brangų pažymėjimą. Prieš 55 metus pradėjau lituanistikos-baltistikos studijas Vytauto Didžiojo universitete. Čia praleidau dvejus labai laimingus studijų metus. Čia išklausiau beveik 10 profesoriaus Antano Salio kalbotyros kursų, Juozo Ambrazevičiaus – tautosakos, Vinco Mykolaičio-Putino, Balio Sruogos ir Vinco Krėvės – literatūros, Zenono Ivinskio – Lietuvos istorijos kursus. Visi jie buvo man nepaprastai reikšmingi ir paliko gilių įspūdžių.

Nuoširdžiai sveikinu atsinaujinančio Vytauto Didžiojo universiteto pirmuosius pumpurus, pirmuosius absolventus, jaunos gyvybės simbolius, nešančius tautos ugnį į ateitį. Jūsų pirmieji žingsniai turės būti tvirti, o sielos – amžinai budrios. Klestėkite, žaliuokite kartu su Lietuvos vešliais medžiais.

Jums buvo lemta augti ir išeiti į gyvenimą labai kritišku laiku. Šiandien mes stovime prie užsidarančių epochos vartų: baisios epochos, kokios pasaulis dar niekad nebuvo patyręs, – pilnos siaubo, žiaurumo, karų. Per paskutiniuosius 300 metų susikūręs mechanistinis pasaulis tebegyvuoja iš inercijos, kad ir kiek išmintingieji šauktų „mums reikia naujo pasaulio“. Deja, dar negalime peržengti vartų ir atsidurti naujo pasaulio pradžioje. Esame suskliausti tarp vieno ir kito pasaulio. Per porą dešimtmečių nuolat kartojama, kad dabartiniams laikams reikalinga sąmoningumo transformacija. Pasauliui reikalingas dvasingumas, turi būti sukurta *anima mundi* – nauja pasaulio siela. Atsirado siekinys sudvasinti tikėjimą, atsinaujinti.

Modernios mechanistinės civilizacijos pradžia prasidėjo tada, kai užtemo sakralinis pasaulis, žemės šventumas, kai, pasak Franciso Bacono, įsiviešpatavo siekimas „išsunkti iš žemės visas paslaptis“.

Anot Timo M. Berra, būtina revizuoti istoriją ir sugrąžinti į gyvenimą užslopintas vitalines dalis – žemę, kūną (sveikatą), moteriškumą ir pašamonę. XXI šimtmečiui kurti reikės globalinių

pastangų, bet pasaulio gerinimas priklausys visų pirma nuo kiekvieno mūsų, nuo kiekvieno asmens, kuris jaus atsakomybę už ateitį. Nelaimės ir sunkumai užgrūdina ir apvalo, po chaoso atsiranda nauja energija, iš ugnies ir pelenų iškyla stebuklingi paukščiai. Tikėkime, kad Jūs kaip nuostabūs paukščiai su nauja šviesa ir išmintimi kursite Lietuvą ir naująjį pasaulį. Žiūrėdamas į Europos žemėlapi, į jos šiaurinę dalį aplink Baltiją, galvoji, kaip viskas galėtų būti puiku! Ar būtų kas gražiau už mažų kultūringų tautų bendradarbiavimą, kuriant rytojų. Kiekviena su savo praeitimi ir patyrimu, kurianti savąją kultūrą, neprarandanti individualių bruožų. Norėtum taikaus ir glaudaus egzistavimo kartu su Olandija, Danija, Švedija, Norvegija, Suomija. Nors mūsų reali geopolitinė padėtis yra tarp didelių Vakarų ir Rytų kaimynų, nepamirškime, kad yra ir Vidurio Europa ir kad mes visados per tūkstantmečius mūsų proistorės metų priklausėm Vidurio Europai (prūsų teritorija, kurioje pastatytas Karaliaučius, buvo viena pačių iškiliausių ir stipriausių baltų žemių).

Turėtume pasiimti visa, kas geriausia, iš vienu ir kitų, prisitaikydami sau, kas geriausiai tinka. Įneškime savo indėlį į Europos tautų mozaiką ir neieškokime tobulumo ir idealo didžiosiose valstybėse, kur vyksta kultūros niveliacija, prarandama tautų individualybė, vertybės, o masių galvosenoje dominuoja vulgarus materializmas. Buvęs JAV prezidentas Ronaldas Reaganas yra pasakęs, kad JAV – tai toks kraštas, kur kiekvienas galės būti turtingas, tarytum tai galėtų būti gyvenimo prasmė. Ne veltui Zbigniewas Brzezinski 1993 metais išleistoje savo knygoje *Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the 21st Century* pasakė, kad tauta be moralinio nugarkaulio neturėtų pretenduoti į vadovavimą visam pasauliui. Jo nuomone, pasaulis nebekontroliuojamas, nes nesugebama organizuotai spręsti pasaulinių problemų, o istorijos vyksmas per daug retas, ir žmonija nesugeba žengti kartu. Technologija vystosi pasakišku greičiu, tuo tarpu moralinis pasiruošimas, kuris leistų išmintingai naudotis technologija, yra nepakankamas.

Šiuo metu išryškėjo globalinis fenomenas – siekis remtis į senojo, nesugadinto pasaulio vertybes. Genties deivės ir dievai iš naujo kyla su didele jėga. Jų neišdildysi iš tautos atminties; niekas niekad galutinai nepranyksta. Viskas integruojasi į naująjį audinį, kurį mes audžiame. Nesame praradę to, ko mąstantis pasaulis ieško ir ką bando grąžinti: nesame nutolę nuo gamtos ir visuminės (angl. *holistic*) pasaulėjautos. Koks nuostabiai gražus santykis su gamta ir dievybe mūsų senosiose dainose, liaudies mene, papročiuose! Koks gilus tikėjimas gyvybinėmis jėgomis, kurios tos pačios žmoguje ir gyvulyje, medyje ir lapelyje. Šitokiu palikimu turime didžiutis ir jį puoselėti. Kai pasirodė mano paskutiniosios knygos apie Senosios Europos civilizaciją ir religiją (*The Language the Goddess*, 1989, *The Civilization of the Goddess*, 1991, *The World of Old Europe*, 1991), kuriose rašau apie laikus be karų, be ginklų ir žirgų, be patriarcho, kada žmonės sugebėjo tvarkytis subalansuotoje socialinėje sistemoje, jos sulaukė ypatingo dėmesio. Iš tikro knygos pasirodė tokiu laiku, kada susirūpinimas dabartine depresine padėtimi auga ir žmonės išsiilgę geresnių, laimesnių laikų. Nusibodo karai ir visa, kas su jais siejasi, nusibodo šaudymaisi, kurie per televiziją pateikiami ir mažiems, ir dideliems kaip kasdieniniai pusryčiai. Grežiamasi į ramesnius laikus, semiamasi iš jų stiprybės ir išminties.

Pažiūra, kad mechanistinis pasaulis veda į laimę, kad tik jis yra tikroji civilizacija, atsirado tik prieš 300 metų, o patriarchalinė sistema – tik prieš 5000 metų. Vadovėliuose civilizacijos sąvoka paprastai siejama su patriarchaline hierarchine visuomenės sistema, kur valdantysis luomas kontroliuoja darbo klasę. Tik dabar atsiveria akys ir pradedama suprasti, kur veda tokia civilizacija (kai net 70 procentų valstybės lėšų skiriama ginklavimuisi...). Senasis pasaulis kitaip žiūrėjo į praeitį: ir Hesiodas (VII amžius pr. Kr.), ir Platonas (IV amžius pr. Kr.) kalbėjo apie aukso ir sidabro amžius, egzistavusius prieš juos; jie netvirtino, kad tik jų kultūra yra pati aukščiausia, kaip kad Vakarų pasaulis ligi šiol apie save mano. Civilizaciją aš suprantu kaip tokią kultūrą, kurioje kuriamos ir tausojamos moralinės ir meno vertybės, socialinė sistema yra subalansuota. Kiekvienas pilietis turi lygias teises, nėra hierarchijos, leidžiančios vienai gyventojų daliai slopinti ar išnaudoti kitą (kaip patriarchalinėje visuomenėje, kurioje beteisės, nužemintos moterys sudaro pusę ar net didesnę pusę gyventojų). Taip buvo Senojoje Europoje ir visame senajame pasaulyje per daugelį tūkstančių metų, gal net porą milijonų metų.

Kai nuolat esu klausama, kodėl būtent aš, o ne kas kitas, rašiau apie gynocentrinę Europą (gyne – moteris) prieš indoeuropiečių įsiveržimą, kodėl aš, o ne kas kitas, ėmėsi šifruoti tos kultūros simbolinę sistemą, kuri labai skiriasi nuo vėlesnių laikų simbolių sistemų, kodėl pasitelkiau mitologiją ir tautosaką priešistoriniams įvaizdžiams suprasti, mano atsakymas dažnai yra trumpas: visų pirma dėl to, kad užaugau Lietuvoje. Krašte, kur mano vaikystės metais dar tekėjo šventupės, kur augo šventi medžiai, kur ošė miškai, pilni gyvybinės jėgos, kur žmonės alsavo žemės ritmu, kur dievybė buvo juntama ir vandeny, ir akmeny, ir paukštyje, ir medžio žievėje. (Atsimenu, kai prieš 55 metus išėjau ankstų rytą į Dzūkijos kalnelius, senutė plovė pjautuvu avižas ir dainavo taip, kaip kvėpavo. Pajutau tokį susivienijimą su žeme, darbo ritmu ir daina. Man užteko tos vienos akimirkos, kad įstrigtų visam gyvenimui ir nulemtų pažiūras į gyvenimo ir darbo prasmę.)

Be abejonės, kultūra, aplinka, gamta yra svarbūs formuojantys faktoriai, bet šalia jų yra ir kitų, tokių pat svarbių. Kad galėtum kurti ir ką nors nauja pasakyti, ko dar kiti nepasakė ar nepastebėjo, turi būti visiškai laisvas. Negali būti avelė, prisiglaudusi prie avelių būrio. Turi išdrįsti pavirsti juoda avelė ir eiti savais keliais, kas daug sunkiau, negu mekenti unisonu. Nuo pat vaikystės įsidėjau į galvą Vydūno „sau žmogaus“ idėją ir net tą temą panaudojau per baigiamuosius egzaminus „Aušros“ gimnazijoje, Kaune, 1938 metais (jau tada išdrįsau rašyti apie savarankiško, galvojančio žmogaus reikalingumą Lietuvai; tas mano rašinys kaip abitūros darbo pavyzdys buvo iškabintas koridoriuje, ir man tai buvo tikras postūmis, kad pasitikėčiau savo jėgomis). Vėliau, studijuodama Austrijoje ir Vokietijoje, profesoriaudama Harvardo ir Kalifornijos universitetuose, neužsikabinau ant jokių autoritetų pečių ir nesekiau jokiais jau sukurtais modeliais. Mano darbai kaip upė tekėjo savąja vaga. Kai dabar, gyvenimo pabaigoje, žiūriu iš perspektyvos, galvoju, – kokia laimė, kad likau ištikima sau.

Tokiu savarankišku keliu einant, nenukrypstant ir nepalūžtant, vis tiek nuolatos reikia semtis iš kur nors stiprybės-gyvybės vandens. Jis man visad buvo Lietuva ir mano vaikystė. Ir jeigu šiandien turiu pirmą ir paskutinę progą tarti ačiū, tariau šitą šventą žodį su nuoširdžiausiu

pietizmu: ačiū Lietuvai ir jos stipriems žmonėms, išnešusiems lietuvių per knygmečių ir vargo mokyklos laikus ir per paskutiniuosius penkiasdešimt sovietinio teroro metų. Ačiū už tą mėlynąją ugnelę, kuri degė mūsų šeimoje kaip negęstanti Lietuvos ir žmonijos meilė, kaip tikėjimas geresne ateitimi. Ačiū tėvams, šeimos bičiuliams (ypač Basanavičiui, Vydūnui, Vaižgantui) ir kitiems nuostabiems žmonėms, įkvėpusiems meilę praeičiai, liaudies kūrybai ir menui. Ir su pačia švenčiausia pagarba tariau ačiū Mamytei, tetai Julijai Biliūnienei-Matjošaitienei ir jos dukrai – mano svarbiausiai auklėtojai Meilei Lukšienei – už visą stiprybę ir neribotą meilę, – jos sukūrė stiprios lietuviškos moters simbolį.

Jums, mūsų jauniems, pirmiesiems absolventams, linkiu entuziazmo ir pasiryžimo dirbant pasirinktoje srityje, o labiausiai linkiu neišsenkamos kūrybinės energijos, didžiosios mūsų gyvenimo prasmės. Su ja mes kuriame pasaulį; ji – amžinas šokis tarp destrukcijos ir atsinaujinimo.

Spausdinama pagal: *Literatūra ir menas*, 1993 m. liepos 17 d.

